Qabul qilindi: 14-noyabr 2026-yil • Ma’qullandi: 16-noyabr 2026-yil • Nashr qilindi: 18-noyabr 2026-yil

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MEHNAT MIGRATSIYASI SHAROITIDA MAJBURIY MEHNAT VA ODAM SAVDOSINING OLDINI OLISHNING MILLIY MEXANIZMLARI

Nuraliyeva Shaxzoda Baxtiyorovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada O‘zbekiston Respublikasida mehnat migratsiyasi jarayonida majburiy mehnat va odam savdosining oldini olishga qaratilgan milliy huquqiy va institutsional mexanizmlar tahlil qilinadi. Xususan, mehnat migrantlarining huquq va qonuniy manfaatlarini himoya qilish, xorijda ishga joylashtirish jarayonida yuzaga keladigan huquqiy xavflarni kamaytirish, odam savdosi va majburiy mehnat qurbonlarini aniqlash hamda ularga yordam ko‘rsatish masalalari yoritiladi. Shuningdek, milliy qonunchilikning xalqaro huquqiy standartlarga muvofiqligi o‘rganilib, mavjud mexanizmlarni takomillashtirish yuzasidan ilmiy taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so‘zlar: mehnat migratsiyasi, majburiy mehnat, odam savdosi, mehnat migrantlari, inson huquqlari, Migratsiya agentligi, huquqiy kafolatlar, jabrlanuvchilarni himoya qilish, xalqaro standartlar.

Аннотация. В статье анализируются национальные правовые и институциональные механизмы предупреждения принудительного труда и торговли людьми в условиях трудовой миграции в Республике Узбекистан. Особое внимание уделяется защите прав трудовых мигрантов, снижению правовых рисков при трудоустройстве за рубежом, выявлению жертв торговли людьми и принудительного труда, а также оказанию им необходимой помощи. Рассматривается соответствие национального законодательства международным правовым стандартам и формулируются предложения по совершенствованию действующих механизмов.

Ключевые слова: трудовая миграция, принудительный труд, торговля людьми, трудовые мигранты, права человека, Агентство миграции, правовые гарантии, защита потерпевших, международные стандарты.

Abstract. This article examines the national legal and institutional mechanisms for preventing forced labour and human trafficking in the context of labour migration in the Republic of Uzbekistan. Particular attention is paid to the protection of migrant workers’ rights, reducing legal risks associated with overseas employment, identifying victims of human trafficking and forced labour, and providing them with appropriate assistance. The article also evaluates the compliance of national legislation with international legal standards and develops proposals for improving existing mechanisms.

Keywords: labour migration, forced labour, human trafficking, migrant workers, human rights, Migration Agency, legal guarantees, victim protection, international standards.

KIRISH

Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, davlatlar o‘rtasidagi iqtisodiy aloqalarning kengayishi va xalqaro mehnat bozoridagi talabning ortishi mehnat migratsiyasini zamonaviy ijtimoiy-iqtisodiy munosabatlarning muhim tarkibiy qismiga aylantirmoqda. Mehnat migratsiyasi fuqarolarning bandligini ta’minlash, daromad manbalarini kengaytirish, kasbiy tajriba orttirish va oilalar farovonligini oshirish uchun muhim imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, mehnat faoliyatini amalga oshirish maqsadida boshqa davlatga chiqayotgan shaxslar turli huquqiy va ijtimoiy xavflarga, jumladan, majburiy mehnat, odam savdosi, mehnat ekspluatatsiyasi, ish haqini bermaslik, shaxsni tasdiqlovchi hujjatlarni olib qo‘yish hamda erkin harakatlanish huquqini cheklash kabi holatlarga duch kelishi mumkin. Ayniqsa, mehnat migratsiyasining norasmiy kanallar orqali amalga oshirilishi, xorijiy ish beruvchilar to‘g‘risida yetarli ma’lumotga ega bo‘lmaslik, mehnat shartnomalarining tegishli tartibda rasmiylashtirilmasligi va ayrim vositachilarning noqonuniy faoliyati migrantlarning odam savdosi qurboniga aylanish xavfini oshiradi. Bunday sharoitda davlatning asosiy vazifasi nafaqat sodir etilgan huquqbuzarliklar uchun javobgarlik belgilash, balki ularning oldini olish, xavf guruhidagi shaxslarni aniqlash va jabrlanganlarning huquqlarini tiklashdan iboratdir. O‘zbekiston Respublikasida mehnat migratsiyasi sohasidagi davlat siyosati so‘nggi yillarda yangi bosqichga ko‘tarildi.

Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan fuqarolarni tashkillashtirilgan holda

ishga joylashtirish, ularning huquqiy himoyasini kuchaytirish, noqonuniy vositachilik faoliyatiga qarshi kurashish va qaytib kelgan migrantlarni ijtimoiy-iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash bo‘yicha institutsional islohotlar amalga oshirilmoqda. Shu nuqtayi nazardan, mehnat migratsiyasi sharoitida majburiy mehnat va odam savdosining oldini olish mexanizmlarini kompleks huquqiy jihatdan o‘rganish, mavjud muammolarni aniqlash va milliy qonunchilikni takomillashtirishga qaratilgan takliflar ishlab chiqish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

1. MEHNAT MIGRATSIYASI SHAROITIDA MAJBURIY MEHNAT VA ODAM SAVDOSINING HUQUQIY MOHIYATI

Mehnat migratsiyasi sharoitida majburiy mehnat va odam savdosi o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan, biroq huquqiy mazmuni va tarkibiy belgilari jihatidan farqlanuvchi hodisalardir. Majburiy mehnat, eng avvalo, shaxsning o‘z ixtiyoriga zid ravishda, jazolash yoki boshqa salbiy oqibatlar tahdidi ostida mehnat faoliyatini amalga oshirishga majburlanishida namoyon bo‘ladi. Bunda shaxsning mehnat qilishga roziligi erkin va ongli ravishda bildirilmagan bo‘ladi yoki dastlabki rozilik keyinchalik majburlash vositalari orqali cheklab qo‘yiladi. Xalqaro mehnat tashkilotining 1930-yildagi 29-sonli «Majburiy mehnat to‘g‘risida»gi konvensiyasida majburiy mehnat shaxsdan biror jazo tahdidi ostida talab qilinadigan va u ixtiyoriy ravishda taklif etmagan har qanday ish yoki xizmat sifatida talqin etiladi. Odam savdosi esa insonni ekspluatatsiya qilish maqsadida yollash, tashish, topshirish, yashirish yoki qabul qilish bilan bog‘liq noqonuniy harakatlarni qamrab oladi. O‘zbekiston Respublikasining «Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi Qonunida ushbu hodisaning huquqiy belgilari, jabrlanuvchilarni aniqlash, himoya qilish va ularga yordam ko‘rsatishning asosiy yo‘nalishlari belgilangan. Mazkur ikki hodisaning o‘zaro bog‘liqligi shundaki, odam savdosining maqsadlaridan biri shaxsni majburiy mehnat yoki xizmatlarga jalb etishdan iborat bo‘lishi mumkin. Biroq har qanday majburiy mehnat holatini avtomatik ravishda odam savdosi deb baholash mumkin emas. Odam savdosining huquqiy tarkibini aniqlashda qonunda belgilangan harakatlar, vositalar va ekspluatatsiya maqsadi alohida baholanishi lozim. Mehnat migratsiyasi jarayonida quyidagi holatlar majburiy mehnat yoki odam savdosi xavfining mavjudligini ko‘rsatishi mumkin:

– mehnat migrantining pasporti yoki boshqa shaxsiy hujjatlarini olib qo‘yish;

– mehnat shartnomasida nazarda tutilmagan ishlarni bajarishga majburlash;

– ish haqini bermaslik yoki asossiz ravishda ushlab qolish;

– qarzdorlikni bahona qilib, shaxsni ish joyini tark etishdan mahrum qilish;

– jismoniy yoki ruhiy tazyiq o‘tkazish;

– shaxsning erkin harakatlanish imkoniyatini cheklash;

– tahdid va aldov orqali mehnat faoliyatini davom ettirishga majburlash.

Demak, mehnat migratsiyasi sharoitida majburiy mehnat va odam savdosining oldini olish, birinchi navbatda, migrantlarning qonuniy va xavfsiz ishga joylashishini ta’minlash, ularning huquqiy xabardorligini oshirish hamda ekspluatatsiya xavfini keltirib chiqaruvchi omillarni bartaraf etishga qaratilishi lozim.

2. O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAJBURIY MEHNAT VA ODAM SAVDOSINING OLDINI OLISHNING MILLIY HUQUQIY ASOSLARI

O‘zbekiston Respublikasida majburiy mehnat va odam savdosiga qarshi kurashishning huquqiy asoslari Konstitutsiya, Mehnat kodeksi, Jinoyat kodeksi, maxsus qonunlar hamda qonunosti normativ-huquqiy hujjatlar orqali shakllantirilgan. Birinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 44-moddasida majburiy mehnat taqiqlanishi mustahkamlangan. Ushbu konstitutsiyaviy qoida shaxsning mehnat erkinligi, inson sha’ni va qadr-qimmatini himoya qilishning fundamental kafolati hisoblanadi. Ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksida mehnat munosabatlarining qonuniyligi, xodimlarning huquqlarini himoya qilish, mehnat shartnomasi asosida ishlash va mehnat erkinligini ta’minlashga qaratilgan normalar belgilangan. Mehnat munosabatlarida majburlash, kamsitish va xodimning qonuniy manfaatlarini cheklashga yo‘l qo‘yilmasligi majburiy mehnatning oldini olishda muhim ahamiyatga ega. Uchinchidan, O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-avgustdagi O‘RQ-633-son Qonuni bilan «Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi Qonunning yangi tahriri qabul qilindi. Mazkur huquqiy hujjat odam savdosiga qarshi kurashish sohasidagi davlat siyosatining asosiy yo‘nalishlarini, vakolatli davlat organlarining vazifalarini, jabrlanuvchilarni identifikatsiya qilish va ularga yordam ko‘rsatish mexanizmlarini belgilaydi. To‘rtinchidan, O‘zbekiston

Respublikasi Jinoyat kodeksining 135-moddasida odam savdosi uchun jinoiy javobgarlik nazarda tutilgan. Ushbu norma odam savdosiga qarshi kurashishning jinoiy-huquqiy asosini tashkil etadi. Jinoyat kodeksida odam savdosining turli og‘irlashtiruvchi holatlari ham belgilangan bo‘lib, bu insonni ekspluatatsiya qilishga qaratilgan harakatlarga nisbatan jinoiy-huquqiy ta’sir choralarini qo‘llash imkonini beradi. Beshinchidan, mehnat migratsiyasini tartibga solishga qaratilgan Prezident farmonlari va Vazirlar Mahkamasi qarorlari ham milliy mexanizmlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Xususan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 4-apreldagi PF-59-son «Mehnat migratsiyasi jarayonlarini takomillashtirish hamda xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni xorijda ishlayotgan fuqarolarning huquq va manfaatlarini himoya qilish, ularni ishga joylashtirish jarayonlarini takomillashtirish va qaytgan migrantlarni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Shuningdek, Prezidentning 2024-yil 17-oktabrdagi PF-162-son Farmoni bilan migratsiya jarayonlarini boshqarish tizimida muhim institutsional o‘zgarishlar amalga oshirildi. Jumladan, Vazirlar Mahkamasi huzurida Migratsiya agentligi tashkil etilib, tashqi mehnat migratsiyasi jarayonlarini muvofiqlashtirish, fuqarolarni xorijda ishga joylashtirish va ularning huquqlarini himoya qilishga doir vakolatlar qayta tashkil etildi. Mazkur huquqiy hujjatlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda mehnat migratsiyasi sohasidagi davlat siyosati faqat fuqarolarni xorijga ishga yuborish bilan cheklanmay, balki ularning mehnat huquqlarini ta’minlash, noqonuniy vositachilikning oldini olish va ekspluatatsiyadan himoya qilishni ham qamrab oladi.

3. MEHNAT MIGRATSIYASI SOHASIDA MAJBURIY MEHNAT VA ODAM SAVDOSINING OLDINI OLISHNING INSTITUTSIONAL MEXANIZMLARI

Majburiy mehnat va odam savdosiga qarshi samarali kurashish faqat qonunchilikda taqiq va javobgarlik choralarini belgilash bilan cheklanmaydi. Buning uchun vakolatli davlat organlari, huquqni muhofaza qiluvchi tuzilmalar, diplomatik vakolatxonalar va xalqaro tashkilotlar o‘rtasida o‘zaro hamkorlikka asoslangan institutsional tizim mavjud bo‘lishi zarur. O‘zbekistonda ushbu yo‘nalishda bir nechta asosiy institutsional mexanizmlar shakllantirilgan. **Birinchidan, Migratsiya agentligi faoliyati.** O‘zbekiston

Respublikasi Prezidentining 2024-yil 17-oktabrdagi PF-162-son Farmoni asosida Vazirlar Mahkamasi huzurida Migratsiya agentligi tashkil etilishi mehnat migratsiyasini boshqarish tizimidagi muhim institutsional o‘zgarishlardan biri bo‘ldi. Agentlikning asosiy vazifalari qatoriga fuqarolarni xorijda tashkillashtirilgan holda ishga joylashtirish, xususiy bandlik agentliklari faoliyatini litsenziyalash va nazorat qilish, xorijiy ish beruvchilar bilan hamkorlikni rivojlantirish hamda migrantlarning mehnat huquqlarini himoya qilish kiradi. Mazkur mexanizmning profilaktik ahamiyati shundaki, fuqarolarning xorijga qonuniy va tashkillashtirilgan tarzda yuborilishi noqonuniy vositachilar faoliyatining oldini olishga xizmat qiladi. Biroq bu jarayonda ish beruvchining ishonchliligini tekshirish, mehnat shartnomalarining haqiqiyligini baholash va migrantga xorijiy davlat qonunchiligi bo‘yicha tushuntirish berish alohida ahamiyatga ega. **Ikkinchidan, odam savdosiga qarshi kurashish bo‘yicha vakolatli davlat organlari faoliyati.** Odam savdosiga qarshi kurashish sohasida ichki ishlar organlari, prokuratura organlari va boshqa vakolatli davlat tuzilmalari o‘z vakolatlari doirasida faoliyat yuritadi. Ularning vazifalari odam savdosi bilan bog‘liq jinoyatlarni aniqlash, tergov qilish, aybdor shaxslarni javobgarlikka tortish hamda jabrlanuvchilarni aniqlash va himoya qilishni o‘z ichiga oladi. Mazkur yo‘nalishda idoralararo hamkorlikning samarali tashkil etilishi muhim hisoblanadi. Chunki odam savdosi bilan bog‘liq holatlar ko‘pincha bir nechta davlat hududini qamrab oladi va jinoyat sodir etilishining turli bosqichlarida bir nechta shaxslar ishtirok etishi mumkin. **Uchinchidan, O‘zbekiston Respublikasining diplomatik va konsullik muassasalari faoliyati.** Xorijda mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan fuqarolar huquqlari buzilgan hollarda O‘zbekistonning diplomatik vakolatxonalari va konsullik muassasalariga murojaat qilishlari mumkin. Ularning imkoniyatlari doirasida huquqiy maslahat berish, tegishli xorijiy organlar bilan aloqa o‘rnatish, fuqaroning huquqiy holatini aniqlash va zarur hollarda vatanga qaytish masalalarida ko‘maklashish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, migrantning hujjatlari olib qo‘yilgan, ish beruvchi tomonidan erkin harakatlanishi cheklangan yoki mehnat ekspluatatsiyasiga duchor qilingan holatlarda diplomatik vakolatxonalar bilan tezkor aloqa o‘rnatish uning xavfsizligini ta’minlashga yordam beradi. **To‘rtinchidan, xususiy bandlik agentliklari faoliyatini tartibga solish.** Xorijda ishga

joylashtirish xizmatlarini ko‘rsatuvchi xususiy bandlik agentliklari mehnat migratsiyasi jarayonining muhim ishtirokchilaridan hisoblanadi. Biroq ushbu sohada litsenziyasiz faoliyat yuritish, fuqarolarga yolg‘on va’dalar berish, asossiz to‘lovlar talab qilish yoki haqiqiy bo‘lmagan ish takliflarini taqdim etish kabi holatlar odam savdosi xavfini yuzaga keltirishi mumkin. Shu sababli xususiy bandlik agentliklari faoliyatini litsenziyalash, ularning xizmatlari ustidan davlat nazoratini kuchaytirish va xorijiy ish beruvchilar bilan tuziladigan shartnomalarning qonuniyligini tekshirish muhim profilaktik vosita hisoblanadi.

Beshinchidan, jabrlanuvchilarni aniqlash va ijtimoiy reabilitatsiya qilish mexanizmlari. Odam savdosiga qarshi kurashishning eng muhim yo‘nalishlaridan biri jabrlanuvchilarni o‘z vaqtida aniqlash va ularga kompleks yordam ko‘rsatishdir. Chunki jabrlanuvchini faqat jinoyat ishi doirasida guvoh yoki jabrlanuvchi sifatida ko‘rish yetarli emas. Uning ijtimoiy, psixologik, huquqiy va iqtisodiy ehtiyojlarini ham hisobga olish talab etiladi. Bunda jabrlanuvchilarga vaqtincha boshpana, tibbiy va psixologik yordam, huquqiy maslahat, zarur hollarda kasbiy tayyorgarlik va bandlikka ko‘maklashish choralari muhim o‘rin tutadi. Shunday qilib, O‘zbekistonda shakllantirilgan institutsional mexanizmlar mehnat migrantlarini himoya qilishning bir nechta bosqichini qamrab oladi. Biroq ularning samaradorligi vakolatli organlar o‘rtasidagi axborot almashinuvi, tezkor munosabat bildirish va jabrlanuvchilarga ko‘rsatiladigan yordamning uzluksizligiga bevosita bog‘liq.

4. XALQARO HUQUQIY STANDARTLAR VA ULARNING MILLIY QONUNCHILIKDAGI IFODASI

Majburiy mehnat va odam savdosiga qarshi kurashish xalqaro hamjamiyat tomonidan inson huquqlarini himoya qilishning ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etilgan. Shu sababli O‘zbekiston Respublikasining milliy mexanizmlarini baholashda xalqaro huquqiy hujjatlar va xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan standartlarni hisobga olish lozim. Birinchi navbatda, Xalqaro mehnat tashkilotining 1930-yildagi 29-sonli «Majburiy mehnat to‘g‘risida»gi konvensiyasi alohida ahamiyatga ega. Mazkur Konvensiya majburiy mehnatni taqiqlash va unga qarshi samarali choralar ko‘rish bo‘yicha davlatlarning xalqaro majburiyatlarini belgilaydi. Shuningdek, XMTning 1957-yildagi 105-sonli «Majburiy mehnatni tugatish to‘g‘risida»gi konvensiyasi majburiy mehnatning muayyan

shakllarini bekor qilishga qaratilgan xalqaro standartlarni mustahkamlaydi. XMTning 2014-yildagi 29-sonli Konvensiyaga qo‘shimcha Protokoli esa majburiy mehnatning oldini olish, jabrlanuvchilarni himoya qilish, ularga huquqiy himoya vositalaridan foydalanish imkoniyatini yaratish va aybdorlarni javobgarlikka tortish masalalarini qamrab oladi. O‘zbekiston ushbu Protokolni 2019-yil 16-sentabrda ratifikatsiya qilgan. Ikkinchidan, Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2000-yildagi Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasini to‘ldiruvchi Odam savdosi, ayniqsa ayollar va bolalar savdosining oldini olish, unga chek qo‘yish va buning uchun jazolash to‘g‘risidagi Palermo protokoli muhim ahamiyatga ega. Mazkur Protokol odam savdosiga qarshi kurashishda uch asosiy yo‘nalishni belgilaydi:

1. Odam savdosining oldini olish va unga qarshi kurashish.
2. Odam savdosi qurbonlarini himoya qilish va ularga yordam ko‘rsatish.
3. Davlatlar o‘rtasida xalqaro hamkorlikni rivojlantirish.

Ushbu yondashuv milliy qonunchilikda ham o‘z ifodasini topgan bo‘lib, odam savdosiga qarshi kurashish faqat jinoiy javobgarlik bilan emas, balki profilaktika, himoya va xalqaro hamkorlik bilan birgalikda amalga oshirilishi kerakligini ko‘rsatadi. Xalqaro standartlar nuqtayi nazaridan yana bir muhim jihat shundaki, mehnat migrantining xorijga chiqishga yoki dastlabki mehnat shartnomasini imzolashga rozilik bildirgani uni keyinchalik ekspluatatsiya qilishga rozilik berganligini anglatmaydi. Agar shaxs aldov, tahdid, majburlash yoki boshqa noqonuniy vositalar orqali mehnat qilishga majbur etilsa, bunday holat tegishli huquqiy mezonlar asosida baholanishi lozim. Demak, xalqaro standartlarning milliy qonunchilikka tatbiq etilishi mehnat migrantlarini himoya qilishning huquqiy asoslarini mustahkamlaydi va milliy mexanizmlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

5. MILLIY MEXANIZMLARDAGI MUAMMOLAR VA ULARNI TAKOMILLASHTIRISH YO‘NALISHLARI

O‘zbekiston Respublikasida mehnat migratsiyasi va odam savdosiga qarshi kurashish sohasida muayyan huquqiy va institutsional mexanizmlar shakllangan bo‘lsa-da, ularning amaliy samaradorligini yanada oshirish zarurati mavjud. Birinchi muammo — mehnat

migrantlarining huquqiy xabardorligi yetarli darajada emasligi. Ayrim fuqarolar xorijga ishga ketishdan oldin mehnat shartnomasining mazmuni, ish beruvchining huquqiy maqomi, xorijiy davlatning mehnat qonunchiligi va o‘z huquqlarini himoya qilish usullari haqida yetarli ma’lumotga ega bo‘lmaydi.

Taklif: xorijga mehnat faoliyatini amalga oshirish uchun ketayotgan fuqarolar uchun majburiy huquqiy tayyorgarlik kurslarini takomillashtirish, ularga mehnat shartnomalarini tushunish, noqonuniy vositachilarni aniqlash va ekspluatatsiya belgilarini tanib olish bo‘yicha amaliy bilimlar berish lozim. Ikkinchi muammo - noqonuniy vositachilik faoliyati va xorijiy ish beruvchilar ustidan nazoratning murakkabligi. Xorijga ishga joylashtirishni va’da qiluvchi ayrim shaxslar fuqarolarning ishonchidan foydalanib, ularni soxta ish takliflari orqali boshqa davlatlarga olib chiqishi mumkin.

Xorijiy ish beruvchilar, vositachilar va ishga joylashtirish shartnomalarining yagona elektron tekshiruv tizimini takomillashtirish, fuqarolarga ish beruvchining ishonchliligini mustaqil tekshirish imkoniyatini yaratish zarur. Uchinchi muammo - xorijda jabrlangan migrantlarni aniqlash va ularga tezkor yordam ko‘rsatishdagi qiyinchiliklar. Migrantlarning til bilmasligi, huquqiy maqomi bilan bog‘liq muammolar, qo‘rquv va ish beruvchiga iqtisodiy qaramlik holati ularning vakolatli organlarga murojaat qilishiga to‘sqinlik qilishi mumkin.

O‘zbekistonning diplomatik va konsullik muassasalari bilan Migratsiya agentligi o‘rtasida odam savdosi va majburiy mehnat holatlari yuzasidan tezkor axborot almashish mexanizmini kuchaytirish, xorijdagi migrantlar uchun ko‘p tilli maslahat va murojaat kanallarini kengaytirish lozim. To‘rtinchi muammo jabrlanuvchilarning ijtimoiy-iqtisodiy reabilitatsiyasi va jamiyatga qayta integratsiyalashuvi. Odam savdosi yoki majburiy mehnat qurboni bo‘lgan shaxs vatanga qaytganidan keyin ham psixologik, moddiy va ijtimoiy muammolarga duch kelishi mumkin. Faqat vaqtinchalik yordam ko‘rsatish uning uzoq muddatli himoyasini ta’minlamaydi. Jabrlanuvchilarni kasbga qayta tayyorlash, bandligini ta’minlash, tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish va psixologik reabilitatsiya qilishga qaratilgan uzoq muddatli dasturlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Beshinchi muammo-profilaktika faoliyatida idoralararo hamkorlikning yanada takomillashtirilishiga ehtiyoj

mavjudligi. Majburiy mehnat va odam savdosi holatlari turli davlat organlari vakolatlari doirasiga kirishi sababli axborot almashinuvi va hamkorlikning uzluksizligi muhim ahamiyat kasb etadi.

Mehnat migratsiyasi bilan bog‘liq xavf holatlarini aniqlash, ularni baholash va jabrlanuvchilarni tegishli xizmatlarga yo‘naltirish bo‘yicha yagona idoralararo algoritm ishlab chiqish zarur. Muallifning fikricha, yuqoridagi takliflarni amalga oshirish milliy mexanizmlarni faqat huquqbuzarlik sodir etilganidan keyin javob qaytaruvchi tizimdan xavflarni oldindan aniqlaydigan va inson huquqlarini preventiv himoya qiladigan tizimga aylantirish imkonini beradi.

XULOSA

O‘tkazilgan tahlil natijasida quyidagi ilmiy xulosalarga kelindi.

Birinchidan, mehnat migratsiyasi sharoitida majburiy mehnat va odam savdosi insonning mehnat qilish erkinligi, shaxsiy daxlsizligi, sha’ni va qadr-qimmatiga bevosita tahdid soluvchi huquqiy-ijtimoiy hodisalardir. Shu sababli ularga qarshi kurashish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri bo‘lishi lozim.

Ikkinchidan, O‘zbekiston Respublikasida mazkur yo‘nalishning konstitutsiyaviy, mehnat-huquqiy, jinoyat-huquqiy va institutsional asoslari shakllantirilgan. Xususan, odam savdosiga qarshi maxsus qonunchilik, Jinoyat kodeksining tegishli normalari va migratsiya jarayonlarini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlar migrantlar huquqlarini himoya qilishda muhim ahamiyatga ega.

Uchinchidan, Migratsiya agentligi, huquqni muhofaza qiluvchi organlar, diplomatik va konsullik muassasalari hamda boshqa vakolatli tuzilmalar o‘rtasidagi hamkorlik mehnat migrantlarini ekspluatatsiyadan himoya qilishning asosiy institutsional shartidir.

To‘rtinchidan, milliy mexanizmlarning samaradorligini oshirish uchun xorijga ishga joylashtirish jarayonlarini raqamlashtirish, noqonuniy vositachilik faoliyatining oldini olish, migrantlarning huquqiy savodxonligini oshirish va jabrlanuvchilarning ijtimoiy reabilitatsiyasini kuchaytirish zarur.

Beshinchidan, mehnat migratsiyasi sohasidagi davlat siyosatida profilaktik yondashuvni ustuvor qilish lozim. Ya’ni, asosiy e’tibor jinoyat sodir etilganidan keyin

javobgarlik choralarini qo‘llash bilangina cheklanmasdan, shaxsning ekspluatatsiya qurboniga aylanishiga sabab bo‘luvchi shart-sharoitlarni oldindan bartaraf etishga qaratilishi kerak. Umuman olganda, mehnat migratsiyasi sharoitida majburiy mehnat va odam savdosining oldini olishning samarali milliy mexanizmini shakllantirish davlat organlari faoliyatining muvofiqlashtirilishi, xalqaro hamkorlikning rivojlantirilishi va inson huquqlarining amalda ta’minlanishiga bog‘liq. Bu esa xavfsiz, qonuniy va munosib mehnat migratsiyasi tizimini rivojlantirishning muhim sharti hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. 2023-yil 30-aprelda qabul qilingan yangi tahrir.

2. O‘zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksi. 1994-yil 22-sentabr.

3. O‘zbekiston Respublikasining «Odam savdosiga qarshi kurashish to‘g‘risida»gi Qonuni. O‘RQ-633-son, 2020-yil 17-avgust.

4. O‘zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. O‘RQ-798-son, 2022-yil 28-oktabr.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Mehnat migratsiyasi jarayonlarini takomillashtirish hamda xorijda vaqtincha mehnat faoliyatini amalga oshirayotgan shaxslarni qo‘llab-quvvatlashga doir qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-59-son Farmoni. 2024-yil 4-aprel.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Migratsiya jarayonlarini boshqarish tizimini isloh qilish bo‘yicha birinchi navbatdagi chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi PF-162-son Farmoni. 2024-yil 17-oktabr.

7. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2025-yil 22-apreldagi 252-son qarori.

8. Xalqaro mehnat tashkilotining 1930-yildagi 29-sonli «Majburiy mehnat to‘g‘risida»gi konvensiyasi.

9. Xalqaro mehnat tashkilotining 1957-yildagi 105-sonli «Majburiy mehnatni tugatish to‘g‘risida»gi konvensiyasi.

10. Xalqaro mehnat tashkilotining 2014-yildagi Majburiy mehnat to‘g‘risidagi konvensiyaga qo‘shimcha Protokoli.

11. BMTning Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi konvensiyasini to‘ldiruvchi Odam savdosi, ayniqsa ayollar va bolalar savdosining oldini olish, unga chek qo‘yish va buning uchun jazolash to‘g‘risidagi Protokoli. 2000-yil.

12. International Labour Organization. Ratifications of Uzbekistan. https://normlex.ilo.org/

13. O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. https://lex.uz/

